

1. RYCERSKI (769) ai

rycerski (686), **rycyrski** (44), **rycerzski** a. rycerski [zapis: -rzki] (39); rycerzski a. rycerski *FalZioł* (3); rycerski : rycyrski *MiechGlab* (1:2), *BielSpr* (47:42); rycerski : rycerzski a. rycerski *BielSjem* (3:6), *BielRozm* (1:2), *SarnStat* (27:28).-ér- (75), -er- (12); -ér- *KochZg* (2), *OrzQuin* (3), *Oczko* (2), *KochJez* (3), *PudłFr*, *KochWr*, *ZawJeft*, *KochCn*, *KochFrag*, *OrzJan* (3), *GosłCast* (2), *też SienLekAndr* (6); -er- *OpecŻyw* (2), *Mącz* (5); -ér- : -er- *SarnStat* (49:5).

[*comp* rycéruszcz(e)jszy.]

sg m N rycérski (61). ◇ G rycérskiego, [rycérsczejszého] (64); -ého (12), -(e)go (52). ◇ D rycérskiemu (18); -ému (4), -(e)mu (14). ◇ A rycérski (32), rycérskiego (8); -ého (2), -(e)go (6). ◇ I rycérskim (26), rycérski(e)m (1); -im : -(e)m *Leop* (1:1). ◇ L rycérskim (4), rycérski(e)m (1) *ModrzBaz*. ◇ f N rycérská (24), rycérska (1), rycérsk(a) (1); -ã : -a *BielSpr* (6:1). ◇ G rycérskiej (22); -ěj (3), -(e)j (19). ◇ D rycérskiej (12); -ěj (1), -(e)j (11). ◇ A rycérską (15). ◇ I rycérską (7). ◇ L rycérskiej (26); -ěj (1), -(e)j (25). ◇ n N rycérskie (18); -é (3), -e (1), -(e) (14); -é *KochZg*; -é : -e *SarnStat* (2:1). ◇ G rycérskiego (21); -ého (1), -ego (2) *SarnStat* (1:2), -(e)go (18). ◇ D rycérski(e)mu (7). ◇ A rycérskie (15); -é (1), -(e) (14). ◇ I rycérskim (4), rycérski(e)m (4); -im *KochSat*, *Oczko*, *VotSzl*; -(e)m *RejZwierz*; -im : -(e)m *GórnDworz* (1:3). ◇ L rycérskim (7) *GórnDworz* (2), *SarnStat*, *VotSzl* (3), *SkorWinsz*, rycérski(e)m (4) *ModrzBaz* (3), *GórnRozm*. ◇ pl N m pers rycérscy (23). subst rycérskie (17); -é (1), -(e) (16). ◇ G rycérskich (76). ◇ D rycérskim (46), rycérski(e)m (4) *ConPiotr*, *GórnRozm* (3). ◇ A m pers rycérskie (8), rycérskich (1) *BielSpr*; -é (1), -(e) (7). subst rycérskie (33); -é (1), -(e) (32). ◇ I m rycérskimi (11), rycérski(e)mi (6); -imi *BielKron*, *MycPrz* (4), *WierKróc*, *CiekPotr*, *CzahTr* (2), *GosłCast*; -(e)mi *FalZioł* (2), *SzarzRyt*; -imi : -(e)mi *RejZwierc* (1:3). f rycérskimi (4), rycérskimi (3); -émi *RejZwierc*, *ModrzBaz*, *SarnStat* (2); -imi *BielSat*, *StryjKron*, *BielSen*; ~ -émi (2), -(e)mi (2). n rycérski(e)mi (1). ◇ L rycérskich (130). ◇ V m pers rycérscy (2). subst rycérski(e) (1).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

1. Przymiotnik od „rycerz” ‘mężczyzna zajmujący się rzemiosłem wojennym’; oznacza przynależność; *militaris HistAl*, *Vulg*, *Modrz*, *JanStat* (435) :

a. Odnoszący się do rycerzy (rzadziej pojedynczego rycerza) (350) : Tegoż dnia kiedy rofkazano połtom/ iecháli do połpolítwá rycerłkiego [tj. przygotowanego do walki]/ przeciw ktorým ná przedmieſcie wyiecháło rycerłstwo vbogie s Sycyniuſem. *BielKron* 107v; Trzebá tedy nam wżem obywatelom ninieyłzego czáfu/ ták duchownym iáko y tym ktorým wiek Rycerłki pánuie/ połtępek przygod przodkow náłzych/ iáko we źwierćiedle/ przed oczymá mieć *BielKron* 334v; Bo [pisarzeł] Pogáńłcy [w odróźnieniu od ſwiętych] przez tho imię/ Sákráment/ rozumiec chćieli on obowięzek/ kiedy zá przyſięgá nieiákim obowięłkiem ſłuźby zwiázáni bywamy: A z tád teź onę przyſięgę/ przez ktorą obiecuią Zołnierze iż wiernie rzeczy połpolitey ſłuźyć chcá/ Sákrámentem/ to ieft wężłem/ álbo ſłubem Rycerłkim zowá *KuczbKat* 105; *BielSpr* 11v [2 r.]; áby wzdam było dla częgo łtan rycerłki rycerłtwem názwáć/ bo lię teraz duze rolá Gdańłkiem y handlem á boday nie kuflem/ po więłtłzey częſći tytułue/ czem rycerłkie zacne nazwiłko duze wietra. *GrabPospR* Nv.

W połączeniu szeregowym (1): Bo ná tego Michniká ſpráwy pátrzyć miło/ Tákw Rycerłkiey iák w práwney y dworłkiey potrzebie *PaprPan* F4.

Wyrażenia: »rycerski chleb« = *wojowanie; militia Modrz* [szyk 3:1] (4): Wólkich dom z Rycerfkiego/ chlebá naprzod powítał Potym ieden ná dworze/ wielkim pánem zoštał. *RejZwierz* 60v; A ten Stániśław ociec tego tho Mikołáiá vdał fie był ná Rycerfki chleb do zyeń Rułkich *RejZwierc* 273v; *PapPan* I3v; *ModrzBaz* [41].

»rycerskie hasło [= *zawołanie, okrzyk*]« (1): W téyże bitwie Frydrych Herbort z Fulfztyná/ gdy był cáło z bitwy wyiechał/ obróciwšy ſye/ [...] á ono Rycerfkié háłło zákrzyknáwšy: O bezecna poczciwości/ toć mnie dła [!] ciebie džiśia gárdło dáć. Ochynął ſye w ony vffy Tátárkié *OrzQuin* R2v.

»rycerskie hasła [= *odznaki, godła, emblematy*]« [szyk 1:1] (2): Ten ſzpital opátruią Sláhcicy Rzymfcy/ [...] wšyfcy w iedney Compániyey [...], á ná czerwonych fáckách znáki ś. Troycey przybite/ iákoby iákie háłła Rycerfkie nořą *ReszList* 166, 159.

»rycerska(-ie) potrzeba(-y)« = *walka, wojna, bitwa* [szyk 4:3] (7): *BielKron* 107, 255; Bo nie zrowna ćwiczenie tu wólkie s Polaki. Narod tho zniewieściáły bo w mářzkárách chodzi/ Ku Rycerfkiey potrzebie nam ſię nie przygodži. *BielSat* B3 [*idem BielRozm*]; iż ſpráwá Rycyrřka ná tym więcey zależy/ ná zwyczáynym ćwiczeniu/ koniech/ zbroiey/ y rádzie dobrej/ przetoż káždy może rozumieć/ iż tey ſpráwy żadny nie obaczy áni náwyknie domá ſiedzác przy kuflu/ álbo goniác Záiácá/ tylko w potrzebie Rycyrřkiey bywáiác. *BielSpr* 37; *PapPan* F4; *BielRozm* 12; Za znáčné zařługi w potrzebách Rycerřkich [...] przerzeczonému Iendrzejowi Wołkowi y potomkom iego ſummy dwa tyřiacá złotyř liczby Polřkiéy [...] zápiřuiemy *SarnStat* 1209.

[»rycerskie prawo«: *riczerskye pravo ius feudale ReuchlinBartBydrg* q6.]

»rycerskie prawo« = *zasady turniejowe* (2): Thu położę Ricerfkie práwo/ kthore potrzebá/ žeby dworzánin rozumiał/ [...] y wiedział pořthępki wšytki/ y fortele/ około bitwy w ſzránkách *GórnDworz* E2, E2v.

»rycerska sława« = *militaris gloria Modrz* [szyk 2:2] (4): támże zarázem ſpieráią ſię o godnořć/ ktory znich lepřzy [...]. Potym ſię do kordow porywáią. Ale wnet ſię gniew roziátrzy: ktorymby ſię ábo gnuřnořć pokryłá/ ábo ſię Rycerfkiey ſławie dořyc zřtało. *ModrzBaz* 60v; *StryřKron* 567; Nigdy tá Azya ſławą rycerřką nieřlyněłá: á ielli kiedy gđzie zwycięztwo iákie odniořlá/ tedy liczbą więcey niźeli męřtwem. *OrzJan* 40; *PowodPr* 5.

W przen (2) :

Wyrażenia: »krew rycerska« (1): [*poddani nasi*] wkronikách ſwych mayą, ze iem kv vizwolieniv z czięłkořczy y niewoliey zakonney moczą ſwą pomogli, a ſwobodę ich krwią ſwą Riczerřką obliáli y odkvpieli *ComCrac* 11v.

»rycerska ręka« (1): Gđzie Smok ná Krzeřcijány rozdźiewił pářzcękę/ Tá on [*Adam Czahrowski*] męřnie podnořil ſwą Rycerřką rękę. *CzahTrPapř* ktv.

Przen: metonimicznie: Rycerz (3) :

Wyrażenia: »rycerska krew« (2): *RejZwierz* 110v; [*gdyby wszyscy na ćwiczenie ſię zřzucili*] A ná czořby fie to obrociło? Ná ćwiczenie Rycerřkiey krwi Koronney/ ſkądby pothym rořli Rotmiřtrze/ á z Rotmiřtrzow Hetmáni/ thák iżby ich czáłu ſwego nie potrzebá v pořtronnych narodow biegiác nábywác *RejZwierc* 187v.

»serca rycerskie« (1): Przetżże fercá Rycerfkie tu Páńftwá Polkiego/ Gdyż ieftefmy íplodzeni z rodzáiu męfkiego. Czynić fie wyrodkámi przodkow fwoich mamy *WierKróc* B.

α. *Stanowiący ekwipunek rycerza (16)* : (nagł) Odpowiedz Alexandra Didimowi krolowi Bragmańskiemu. (–) [...] Ale przylięgam przez niefmiertelne bogi moie/ íze gdibyfmy do was wnidz mogli/ oddáliwfy od was tę nędzę/ kazálibyfmy was w zbroię ná koniech rycerskich przybrać *HistAl* K5v; A gdy był porázon y wzyęť w niewolá Odenát od Saporá krolá Perfkiego/ wzyęłá ná fię [*Zenobia, jego żona*] zbroię Rycerfká/ y lud ktory mogłá zebráć/ vderzyłá ná Saporá *BielKron* 153v, 56v, 109v; *BielSat* N3; Ktemu [*w Moskwie sq*] Rzemieśńicy [!] pilni/ czyniác ochędoftwo ná fwoy Koń/ iáko boty/ Siodłá/ Dymitry/ Iárczáki/ Tebieńki/ Luki/ y wiele rzeczy innych/ kthore zależá ku Rycerfkim rzeczám *BielSpr* 66v; *StryjKron* 692; Chlamydatu – Wriczerská ízató obliczeni. *Calep* 189b; [ostry myecz riczersky acinatis lingua Medorum gladius militaris est valde acutus *ReuchlinBartBydg* a3v].

Wyrażenia: »broń rycerska« (2): *LubPs* Ev; Tedy wśyfcy Moábitowie/ fłyżác że Krolowie ciągu wálczyć przeciwo nim/ zebrałfy fię też ktorzy iedno mogli znieć broń rycerfká [*ab omni accincto cingulo*] záfádźili fię ná gránicách. *BibRadz* 4.Reg 3/21.

»pas rycerski« = *balteus(-um)* *Vulg*, *PolAnt*, *Calep*, *Cn*; *balteolus*, *cingulum e corio bullatum*, *succingulum* *Cn* [*szyk* 4:1] (5): *Leop* 4.Reg 3/21; A ziąwfy Ionáthán z fiebie płászcz kthory miał ná fobie/ dáł gi Dawidowi/ Przytym drugie fwe ízáthy/ miecz/ łuk/ y pás rycerfki. *BibRadz* 1.Reg 18/4; *RejAp* [14]; ABy tákie nośily Páńny/ Pánié/ ízáty/ Iákie pierwey bywály przed náłżymi láty. [...] Wfzákże może Sláchćianká w Złotogłowie chodzić/ Pás Rycerfki opáláć będzie fie iey godzić. *BielSjem* 23; *Balteus* – Pas riczerski obiti bułłami. *Calep* 123a.

αα. *Należący do jednego określonego rycerza (1)* : [*Jezus objawia matce swe przyszłe męki*:] Widziś nogi moie ij bok mój prawy bytz bez boleści/ iutro vrzyfś bok drzewce^m rycerfkim przekloty/ a nogi gwozdzmi przebite. *OpecŻyw* [79]v.

β. *Przeznaczony dla rycerzy (5)* : *RejZwierz* 36v marg; Bo iefli człowiek Rycerfki fłużác fwiátu temu/ ábo iákiemu Pánu boiownemu [...]/ fłuźnie Rycerzem bywa zwan/ álbo Rycerfkyemi doftoieńfthwy ozdobyon álbo ochędożon bywa/ což owfzem thy iefli ftátecznie ftoifz przy woley á przy íprávach Páná fwego *RejPos* A4; Podárzenie Rycérfkíe 449. [*Cf* O zapláćie y dárowaniu Rycérzkim ludzióm.] *SarnStat* 1310.

Wyrażenia: »rycerski dom« = *lupanar*, z którego korzystali rycerze (1): [*Jempsar o Józefie*:] on będzie fwé świątobliwości Vdawał y rośćiągał: ze mnie do fytości Zárty czyniác y trzęłác/ iákby nietykány/ A nigdy od białey płci nie był ogłáfkány: Chociaz przedtym w rycérfkim domu dwu pieneznych [*lege*: dwupieneznych, tj. *tanich*] Záżywał páńien/ w téy grze dość dobrze potężnych. *GoslCast* 50.

»klejnoty rycerskie« (1): Bo ácz nam thu oczywífie tych tytułow przypifowáć/ áni thych klejnotow Rycerfkich wywiefzác nie będą. Ale [...] moglibychmy fie o tho pilnie ftáráć/ ábychmy w thym boiu á w thym fwiętytm Rycerftwie ftale á mocnie fthali *RejPos* A4.

γ. *Sprawowany przez rycerzy, w którym rycerze biorą udział (23)* : Rozmáite były gry y gonitwy íprávowane Rycerfkie *BielKron* 408v, 349v; Y nazwáli iego wielkim Antyochem/ był on licá krafne⁸⁰/ wzroftu vroslego/ ímyflu mądrego/ głofu iáfnego/ fercá śmiále⁸⁰/ á ku wfzem

vczynkom rycerskim przeważny był. *HistRzym* 6v; Porchowá nie zámilczę/ gdzieś téż [*Radziwile*] niepróżnował/ Aleś ná dzielnych koniech pod zamkiem hárcował. Wabiąc/ ktobykolwiek śmiał/ á wfał íwéy síle/ Aby z wámi rycerskiéy vżył krotochwile. *KochJez* B4; *PudlFr* 13; [*król Władysław Herman*] Synowi íwemu Rycerskie zabawy Zlećiwízy: Rzeczypospolitey ísprawy Poftánowiwízy: z woley Bogá íwego, Rozłączywízy íię z nędzą swiátá tego. Rołkołz zázywa wiecznie trwálych w niebie *KlonKr* C3v; *PowodPr* 52; Tym ípofohem/ to íeft nagrodá słuźb rycerskich/ w Turcech/ w Híłzpániey/ we Fráncyey/ y indziey/ o ludzie męźne y íerdeczne nie trudno. bo pewni íą nagrody pracey íwey *VotSzl* C2v; *SzarcRyt* Cv.

Wyrażenia: »rycerski boj« [*szyk 2:1*] (3): *GliczKsiąż* Av; Lech záíię od wierzchu Wíłfy á Odry ná puł nocy y ná wíchod Słońcá wíżytki kráiny miał/ [...] ktorých mieczem zdobywał á rycerskim boiem. *BielKron* 339; *RejPos* A5.

»rycerskie dzielności [= *walki*]« [*szyk 2:1*] (3): Aczkolwiek téż zá czáfów poštěpkiem z teyże czerni y proftęgo Ludu/ wíękfza íie część Slachty prawdzíwey Litewfkiey y Zmodźkiey/ włáfná cnotá/ y przewáźnymi rycerskimi dzielnościami rozmnożyłá *StryjKron* 76, 16, 340.

»rycerskie igrzyska« (1): á odpráwiwízy zwykłe Ceremonie [*towarzyszące zaślubinom królewskim*] y obiad hoynoścíá Krolewfká [...] przygotowány/ dłuęo káźdeęo dníá tańce y krotochwile rozmáite/ gonitwy/ ízermowánia/ y ínfze Rycerskie igrzyfká były íspráwowáne. *StryjKron* 727.

»powinność rycerska« = *militare munus* *Modrz* [*szyk 3:2*] (5): *RejPos* A4; Bo niemoże to być/ áby ochotnie Hetmáńskie rołkazanie czynić mieli/ ábo téż vmiejętnie powinności rycerskiey dofyć czynili/ ktorzi íię w tem niećwiczyli. *ModrzBaz* 110; *StryjKron* 507; [*deklarujemy, że*] wolno będzie wedle íumnienia Hetmánowi [...] słuźebné íwowlóńné/ y wyftępné przeciwko powinności rycerskiey kárác. *SarnStat* 437; *GrabPospR* K2v.

Szereg: »rycerski a dworski« (1): Iednego czáfu gdy [*Temistokles*] na pałáczu krolewfkim przy krolu był tham rycerskich á dworzfkich íztuk dworzanie dokazowali, íe^{go} téż napominali aby ípiewał *BielŻyw* 63.

Przen (1) : Nie íeft ten żádney wierny słuęá Páná íwego/ co íię go thylko trzyma czáfu ízczeńliwego. Stałość wíáry poznána w pokuźzeniu bywa/ á rycerskie zwycięftwo bez boiu nie bywa/ Trwaymyfz ítale do końcá wedle íwego Páná/ á trwáiącym koruná wieczna będzie daná. *ArtKanc* I20v.

đ. *Cechujący lub który powinien cechować rycerza* (26) : *GliczKsiąż* F4v; Mądrzy/ poboźni y ítáteczeni niech przy nim [*przy królewiczu Władysławie*] íię báwíá/ áby íię náuczył wíżytko z rádá czynić/ [...] y miękkości íię y piefzczoty wízelákiey w czás oduczáíác/ á do rycerskiey twárdości/ nie tylo duźę/ ále y cíáło íwoie ípofobíác. *SkarKaz*)(4).

Wyrażenia: »cnota rycerska« (2): Azáfz to nie pięknieyfza bywa krotochwilá/ [...] przeczyść kílká kart onych dzyeiow dawnych [...]. Tám znaydzyefz Achillefá/ Priamá/ Hektorá/ Y íego wíżytki ísprawy [...]. Znaydzyefz íáko íwą cnotę rycerská záchowác/ Y íáko máfz íwym ítanem pocźciwie ízáfowác. *RejWiz* 17; *ZawJeft* 13.

»rycerska dzielność« [*szyk 8:6*] (14): SPráwá Pułzkárfká/ ktora téż może być rzeczona zá íednę dzielność Rycerská/ gdyż przes íię czáfów ninieyfzych wíęczfzú moc y obronę ma káźde woýfko/ Zamek y Míáfło/ níźli kiedy ręká czyníác. *BielSpr* 72v; Náđ ktorým woýfkíem [*litewskim*] przełóżył

Erdziwiła Syná Itárfzého/ Mężá w dzielności Rycerfkiey doświádczonego *StryjKron* 265; A po długich namowách zgodzili się wżycy iednoścáynymi głófy/ ná Troydená [...] / który iefzce w młodych lećiech [...] wielkie znáki w rodzoney Rycerfkiey dzielności z liebie pokázował/ gdy z Rufią z Polaki/ z Mazury/ y Krzyżákami Pruřkimi wstáwicznie woyny wiodł *StryjKron* 360; Weźmi Xiążę naiáfnieyfe/ ktoregośmy cię zá Xiędzá y wodzá sobie wybráli/ ten miecz/ [...] á pámiętay iž nád Litwą iefteś przełożony/ co iefli ty lam y fercá ku temu mężne⁸⁰/ y Rycerfkiey dzielności wodzem będziefz/ Itánieć to Xięstwo zá wżycytki zołobná Cefářftwá y Kroleřtwá pořtronne *StryjKron* 667, 61, 100, 110, 375, 462; A teź tu iedno ná młódcz Conřtitucia się Itánowi [...] / áby się ćwiczyli w rzeczách rycerfkich/ częgo káždy óciec řwemu řynowi žyczy/ gdyż dzielność rycerřka młódego páchořká zdobi *GrabPospR* K4v, K2v, K3v [2 r.]; *VotSzl* C2.

»męstwo rycerskie« = *virtus militaris* *Modrz* [szyk 5:1] (6); *BielSat* L3v; *ModrzBaz* 118v; *BielSjem* 26; Cieleśność iáko męstwu rycerřkiemu řzkodzi. *PowodPr* 70 marg; *SkarKaz* (4); Siłáby ich odbieźáło zagonow vbořich/ gdyby tego pewni byli/ żeby ná řluzbie Rzeczypořp: zá pokazániem męstwá Rycerřkiego/ mogli więcey zagonow y lepřzych dořtáć *VotSzl* C2v.

Szereg: »szlachecki a rycerski« (1): Abowiem i czasu wojny bawi się przy IchM [tj. przy księżach] ludzi braci naszej niemało, ktorzy by jedni wźdy [z] swej chuci szlacheckiej a rycerskiej, by się nie miał czym zabawić, jáchałby do wojska *Diar* 77.

W przén (1) : GDy hufiec Bábilońki/ z bitwy mu [*Kserksesowi*] był vciekł/ Ten Hetmán y niewiećie fuknie potym oblekł. [...] Kádziele porozdawał/ by się przáć vczyli/ Powiedáiąc iž iedno tego godni byli. Gdyž Rycerřkie klenoty fá pocźciwość s cnotą/ Kto tym nie iefł/ iuž się baw inákřzą robotą. *RejZwierz* 33v.

ε. *Składający się z rycerzy* (4) : [król francuski] w dzień S. Micháłá/ kiedy zřwym Rycerřkim bráctwem/ Mřzýy řlucha/ y Sákráment przyymuie/ [...] dotykáiąc fye ná krzyž [...] w Kořćiele au Fonteinoble [chorych] vzdrawia. *Oczko* 23v; *KochJez* A2v; awo [marszałkowie koronny i nadworny] wżycytki rzeczy máią pořtánawiáć/ przekłáďáć/ y ordynowáć/ ták ná Dworze/ [...] iáko teź w innych wręďdziech y wręďdnikach/ ku rycerřkim pocřtóm Królá Ie⁸⁰ M. przynależácych *SarnStat* 311; *SkorWinsz* A3v; [Czma, wybor, zastámp rycersky legio *ReuchlinBartBydg* r4].

ξ. *Związany z rycerzami (rycerzem) jakimś stosunkiem zaleźności* (5) :

αα. *O zwierzchnikach* (4) :

Wyrażenia: »książę(ta) rycerskie« = *princeps militiae* *HistAl*; *principes exercituum* *PolAnt* (3); *HistAl* Av; Iohánán lepak řyn Kareachow/ y wżycytkie ksiąźetá rycerřkie/ ktore były w polu/ przyřzły do Gedál-iáhá do Micpy. *BudBib Ier* 40/13, *Ier* 40/7.

»sprawcy rycerscy« (1): Ale niektórym řpřawcom Rycerřkim/ nie podobáłá się tháka řpřawá [= *szyk wojskowy*] w tey mierze/ á to przeto/ iž tháka řpřawá ná cźterzy gráni/ potrzebuie czołá długiego *BielSpr* 20.

ββ. *O osobie podległej (tu wobec jednego określonego rycerza)* (1) : Ku řluzebniku pán Iezus chciał ijdž ij vzdrowitz ięgo řlugeř/ a to dlá ięgo pokory/ A ku krolowi dlá pychy niechce aby vzdrowil mu řyna ięgo. Tu pán Iezus więcey řlugeř vcźcil rycerřkié⁸⁰ niźli řyna królewřkięgo *OpecŽyw* 43.

η. *Będący rycerzem (210)* : [hetman lakoński do wiozącego go na śmierć:] á przecz ty płáčzełz/ gdy wspomieniełz łobie/ Co iełt miła poczćiwość/ w Rycerłkiey łobie. Gdybych ginął z niecnoty/ wierz mi łambych płákał *RejZwierz* 17, 34v; Synowie rycerłscy [*Filii viri*] á dokądze sławá moiá háńbą/ lubicie nıkczemność/ łzukaćie klamłtwa? *BudBib Ps* 4/3; *MycPrz* I B3; Ważnieyłzyc Mołkiewłkiemu biegly chłop Rycerłki/ Miłzcy mu niż wykřetátz co vmie práktiki. *WierKróc* B2v.

Wyrażenia: »ludzie (a. lud), człowiek (a. człek) rycerscy(-ski)« = *miles (milites)* *PolAnt*, *Mącz*, *Modrz*, *JanStat*, *JanPrzyw*; *militares Miech*, *JanStat*; *virii bellatores Vulg*, *PolAnt*; *exercitus, virii fortes PolAnt*; *eques Mącz*; *homines militares Modrz*; *equestris ordinis homo Cn* [szyk 105:87] (135:57): [*ametysty*] Trucinę gałzą, ludzi rıczerłkich łtrzegą/ y nieprzyiaciele gıch dawaią gim zwıciężyc *FalZioł* IV 48a, V 52v; *MiechGlab* 87; *ConPiotr* 32; Zkarał był pan Bog pokolenie beniamyn iz dla zgwalczenia iedney zony kapłańłkiey łzefłczdzieład tıłiac zginęło rıcerłłkiego ludu *SeklKat* K4; O záprawdę wielką łlawę miewa tákowy káždy rıcerłłki człowiek/ ktory zdrowia łwego nie záluie bronıąc oyczyzny łwoiey *LubPs* Z4; *GroicPorz* C2v, a3; *Leop* 3.Reg 9/22; *RejZwierz* bb3v, 3, 104v, 109v; Táke z Alfer wyłzł ludu rıcerłłkiego z łzykowánego ku potkánıu czterdziełci tyłięcy. *BıbRadz* 1.Par 12/36, 2.Reg 24/9, 1.Par 12/38, 28/1, *Ps* 75/6, *Ier* 52/7, *Eccli* 26/33, 1.*Mach* 4/35; Gdyż tedy znamy być Krolá Polłłkiego bogáctwo/ lud Rıcerłłki Krolełtwá łego/ nic wıęcey Krolowi náłzemu nieprzyłtoi/ iedno vmieć tym bogáctwem łwym łzáfowác *OrzRozm* N3; [*chrzełcijanie według Mahometa*] chełpliwi łą/ łwarliwi/ w práwiech vporni/ długie odwłoki máıą/ na rzeczniki łwe dobrá przekłádáıą/ rıcerłłki człowiek nizacz/ rzemiełnik nizacz/ nie według godnołci/ iedno według maiętnołci vnıch zacnołć *BıelKron* 255; [*Turcy*] Zá rıcerłłki łie lud modłá włzytcy ná káżdym mieyłcu *BıelKron* 259v; Gdy łzczedł rod Lechow/ Rıcerłłcy ludzie vczynili Syem w Gnieźnie/ po roznych rozmowách wybráli dwánałcie Woiewod *BıelKron* 340, 55 [2 r.], 69v, 87v, 88, 106v [2 r.] (27); *Mącz* 296d; Niechay wie Nieprzyiaciel/ iz Polłka Koroná/ Nie iełt łzerokim Murem nigdziey otoczoná. Ale Rıcerłłkim ludem *Prot* C3v; POłpolıcie ludzie Rıcerłłcy/ theż y Kupieccy/ y włzyłcy/ ktorzy łye podrózym báwią: zeznawáıą to iz kón iełt połowıcá zdrowia łéznęgo. *SıenLek* 164v; *SıenLekAndr* a3; táke y pływáne/ zda łie łakoby málo vzytheczne było/ áno iełt bárzo potrzebna człowiekowi Rıcerłłkiemu. *GórnDworz* E3v, B7v, Z8; *RejPos* A4; Potkał go ieden Rıcerłłki człowiek nie dáleko zamku łwego/ pytał go do kąd iedziełz miły kłze Opácie? *RejZwıerc* 26; łnadź nam będzie pochwili wıęczey pothrzebá ludzi Rıcerłłłkich á niłzi Bárnádynow *RejZwıerc* [28³]v, A5v, 26v [2 r.], 27v, [28²], [28³] (32); SPRáwá Rıcerłłka według połtepku y zachowánıa łtárego obyczáıu Rzymłłskiego/ Greckıego/ Mácedońłskiego/ [...] z rozmáıthych Kłıąg wypıłána/ ku czytánıu y Náuce Ludziom Rıcerłłłkim požyteczna. *BıelSpr kt*; Wiele theż pomága ku zwycięłtwu/ kto moze mieć lud Rıcyrlłki drugi nád ty ktorzy w głównym ordynku łtoıą *BıelSpr* 17v, 7v, 8, 8v, 11v, 17 [2 r.] (18); Tedy [*Judasz*] ták lud rıcerłłki w łwym woycze nápomınał/ mowıąc/ dzıłze iulz walcźcie zá brácią wálzę. *BudBib* 1.*Mach* 5/32, 2.Reg 24/2, 2.Par 25/6; *MycPrz* II Av, D2; *WierKróc* A3v; *BıalKaz* K4v, L2v; *ModrzBaz* 103v, 109v; *SkarŻyw* 46, 357; bo áczkolwiek ołmđdzieład tyłięcy ludu Rıcerłłłkiego Koronnego było/ krom Woźnic/ kuchárzow/ y inłzych zafłzkodnych ludzi/ [...] włzákze Wołółzy męźnie łię bronili *StryjKron* 672, 26, 170; *ReszHoz* 139; *GórnRozm* Lv; Znac że ná on czas nie w długich obiádach/ áni w cudzoziemłłkim pićiu łczęłłcia áłbo mnimánıa łwego

ludzie pokładali/ ále rychléy w trzézwości/ á w mierze/ która ludzióm rycérskim ieft potrzebna. *KochWr* 28; *ActReg* 76, 114, 150; IZ w zbroynym Rycérztwie zacność/ y obroná wýzytkiégo Królestwá należy: przetóz powinien ieft koždy Rycérzki człowiek wedle wielkości máiętności (wych [...] z pewną liczbą zbroynych ludzi fłużyć *SarnStat* 126; Téż rozrządziliśmy: áby wýzyfcy zbiegli/ złupieni/ ludzie Rycérscy/ to ieft/ Szláchta y obywátele/ [...] áby im wolno było wrócić fie do domów (wych *SarnStat* 1102, 136, 449, 617, 618, 619 (11); Reftauruemy ftáre/ á nowe ná potrzebnych mieyfcách pobuduemy pogróniczne zamki: według pakt poprzyfiężonych od Krolá I.M. y według dawney á mądrey rády fławnego człowieká rycerfktego [!]/ Oftáphieia Dáfzkiewiczá Stárofty Cyrkáfkiego *VotSzl* B3v; A nie tylko ludzióm Rycerfkim przednieyfzym/ trzebáby *condigna praemia* náznaczyć y konferowác: ále y młódfzym/ ták iezdnym iáko y piefzym *VotSzl* C2, C [2 r.], C2 [2 r.], E2v, E4, E4v; *CiekPotr* 78; Yż tedy w ziemi Węgierfkicy trawiác czáfy me pocziwe miedzy ludźmi zacnymi męznymi Rycerfkimi [...]/ nápiíalem dwie kfiázcze nie Poetickim/ ále proftym Zołnierfkim wierzem mym/ Rycerfkim ludzióm czáfu proznówanía dla zábawy ná przykád *CzahTr* A3v; PRzypomnié tu krociuczko Rycerfkiego człeká/ Ktorego potrzebował swiát záfwe od wieká. *CzahTr* B4, A2v [2 r.], A3, A4, B, B4 (18); *SkarKazSej* 692a; *SzarzRyt* Cv, C2.

~ W *połączeniach szeregowych* (10): POzwány ieftli nie ieft pod wládzá oney zwierzchnoći Mieyfkicy/ gdzie ieftli pozwan/ moze fye wyiác do práwá fwego/ iáko ieft Kfyadz/ Mnich/ Rycerfki człowiek/ Student *GroicPorz* t2; *BibRadz Ier* 41/16; Tu maż pány y pániétá Ziem Podolfkich/ y ine Rycerfkie ludzye zacne/ ktorzy fie tám tymi kráyimi báwiá. *PaprPan* V3v; Obiecuemy téz: iż żadnégo Pána/ áni człowieká Rycérfkiego/ áni fzláchcicá/ álbo inégo którégokolwiek záwołanía będącégo poftrońnégo przychodniá cudzoziemcá/ iedno narodu Polfkiego Stároftá nie mamy wczynić *SarnStat* 884; Téż chcemy: áby wýzyfcy Rycérscy ludzie/ Szláchta/ Miefczanie/ y obywátele ziem przerzeczonych [...] tego nádánia vzywáli *SarnStat* 1118, 678, 897, 1089; Do obrony przeciwno gwałtownemu káždemu nieprzyacielowi [...] trzech rzeczy/ iáko ia rozumiem/ potrzebá. Naprzod dobrych Hetmánow/ Wodzow/ y ludzi Rycerfkich [...]. A przytym piéniędzy ná zaplátę y nagrodę im *VotSzl* B4v, C.

Szeregi: »rycerscy ludzie i dworzanie« (1): vprzywileiowány nász ninieyfzy list [...] dáliímy [...] w Piotrkowie ná Séymie Wálnym [...]. [*Stalo się to m.in. przy*] Iákubie y Krzyftofie z Szydłowcá/ Duninie z Viázdu/ Iákubie z Bothorzyná Rycérfkich ludziách y Dworzániéch nálfzych *SarnStat* 940.

»hetmani i ludzie rycerscy« (1): Co fié Hetmánow godnych y ludzi Rycerfkich/ ktorzyby oyczyzny ftrzegli y bronili/ dotyczy: tych zá fáfką Bożą/ á zá rozrodzeniem ftanu Szláchckiego/ ieft v nas dáleko więcey/ á niżeli gdzie indziey. *VotSzl* B4v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»książéta i ludzie rycerscy« (1): Dzień boiazni pelen, a ku rozprawie z kxiążety y z ludźmi rycerzkimi: niegodny. *FalZioł* V 52v.

»panowie i ludzie rycerscy; panowie z rycerskimi ludźmi« (4;1): Krol Sláchtę obeftá przez listy ktore zowiemy wićiami/ nie mogli być ták rychło gotowi/ tylko Pánowie z Rycerfkimi ludźmi/ ták zá piéniądze iáko dármó dla Rzeczypoftolithey/ ruzyli fie *BielKron* 419; Zyemie Przemylkyey Pánowie y infzy zacni ludzye Rycerfcy ktorzy fie tymi kráyimi báwiá. *PaprPan* L4, G2, H4, K4. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»rycerski człowiek (a. człek), (albo) szlachcic« = *miles vel vir nobilis JanStat* [szyk 2:1] (3): Eques, Yezdny/ Też Sláhcýc/ Ricerski człowiek. *Mqcz* 107b; vřtáviamy zá náľzý y pánów náľzych woľá: iź który Rycerfki człowiek/ álbo řzláhcíc/ któremu o tákowý rzecz piérwý nigdy nie byľá řpráwá v řádu zádaná/ iáko o złódziefstwo/ álbo łotrowfki vczynek byľ ofkáržón: niech mu będzie wolno dla dobréy řławy [...]/ vczyniwřzy wľáfný przysięgę/ oczyřćie řie od tákowégo obwinienia. *SarnStat* 701, 501. [Ponadto w poľczeniach szeregowych 2 r.]

»żóľnierze a rycerski lud« (1): *Milites blando appellando sermone delinire*, Żóľnierze a Rycerfki lud nadobnemi słóvki vyáč vbláğác. *Mqcz* 25d.~

»mąż (a. męžowie) rycerski(-scy)« = *virī bellatores Vulg, PolAnt; vir militaris a. proelior Vulg* [szyk 5:1] (6): Thedy on [Ptolomeusz] co rychley poľłá Nikanorá [...]/ przyľaczywřzy ku niemu y Gorgiáľłá męžá rycerfkiego/ y v rzeczách woiennych biegłégo. *Leop 2.Mach* 8/9, *Is* 42/13, *Ier* 50/30; Y wřzytkie Iehudy/ ktorzy byli z Gedáľ-iáhem w Micpie/ y Káľdymy/ ktore tám nalezli męže rycerfkie pobił řlzmáhel. *BudBib Ier* 41/3, *Ruth* 2/1; *StryjKron* 542.

»rycerski(-scy) pan(owie)« [szyk 4:3] (7): A potym niź řie mřza řkończyľá/ řzli czelnieyřzy rycerfcy pánowie ku krolowi/ kthore on mieczem řwym ná rycerfki řtan páľował *BielKron* 330; *SienLekAndr* a2, a2v [3 r.]; *LeovPrzep* Ev; iáko gdy nieprzyiaciel wtárgnie w ziemię więźniow náberze/ Zbierze Hetman álbo iáki Rycerfki pan poczet/ odbije więźnie ony *RejZwierc* 94v.

Szeregi: »rycerski albo bojowy« (1): A nie tylko ludzie Rycerfcy álbo boiowi/ ále y niewinne dziatki/ y niewinne niewiaľtki/ á ludzie zefzli bywáią bez miłofierdzia vćifnieni y mordováni *RejZwierc* 255v.

»pospolity i rycerski« (1): Potym z rokazánia Cefárřkiego řzłó przećiw iemu [przećiw *Solimanowi*] wielkość ludu poľpolitego y Rycerřkiego z dobrej woley/ rádniey niź go domá czekáć. *BielKron* 190v.

»řwiecki a zwľaszczá rycerski« (1): A v ktorých ľudzi będzie to záćmienie widzieć [...]; oni řye niechay obawiaią odmiány páńřtwá řwoiego/ y támze teź wiele co czelnieyřzych Pánów řwieckich/ á zwľáľzczá Rycerřkich/ pomrze. *LeovPrzep* Ev.

θ. Wyrażenia w znac. 'być rycerzem' (27) :

»rycerska dostojność« (1): Rycerřka dořtoyność [*Militaris honor*] bywa nábywána/ częřćią zasľugámi przećiw Rzeczypoľpolitey/ częřćią teź pewnemi ceremonijámi *ModrzBaz* 76.

»stan rycerski« [w tym: *rycerski albo żóľnierski* (2)] = *militia Modrz* [szyk 16:5] (21): (nagł) Gnoieńfcy. (-) CI záwždy Rycerřkiego/ řtanu vřzywáľi/ Y zacni w tym rzemieřfle/ ľudzye z nich bywáľi. *RejZwierc* 63, 52, 58, 64, 80v, 92; Tego czáľu řwięty Mácřin opuřćiwřzy Rycerřki řtan/ Krzeřćianinem dobrym zořłá. *BielKron* 157; řzli czelnieyřzy rycerfcy panowie ku krolowi/ kthore on mieczem řwym ná rycerfki řtan páľował *BielKron* 330; A řesľiby cie theź w řtan Rycerřki álbo ten żóľnierřki myřľ wiodłá/ wierz mi y thámbyř řie nie práwie zle vďáľ. Bo tám znaydzieřz y dworřtwo/ y towárzyřtwo/ y ćwiczenie *RejZwierc* 26; IZ ty wirřzyki niźey nápiřáne/ řá przywľáľzczone poććiwemu Polakowi řtanu Rycerřkiego *RejZwierc* 240, A5v, 25, 26, 240, 240v, 273v, Aaav; Bo tu dawa znáć/ że ľudzie rozpiřzczónégo żywotá/ niegodzý řię ná rycerřki řtan *ModrzBaz* 109v; á S. Floryan odpowieszł [Akwilinusowi]: mnimalřz ábych iá dopiro w Chryřtuřa vwierzýľ? dawnym řeřť řługá iego/ ácz wřtanie rycerřkim *SkarŻyw* 403, 130, 131.

»zawołanie (a. powołanie) rycerskie« [szyk 3:1] (4): *GliczKsiąz* B6; á iáko pocźciwość bieleygłowy/ kthora iá raz ítráci/ nigdy fie iey ná zad nie wroći/ ták łlawá pocźciwego/ á Ricerłkiego záwołánia człowieká/ iefli namniey w czym náłzczerbiona będzie/ iuz fie nigdi nie popráwi *GórnDworz* D5v, E2v; [Witold] Nie leżał nigdy próżno/ powołánia łwego Rycerłkiego pilnie ítrzegł kleinotu zacnego. *StryjKron* 567.

»rycerski żywot« (1): Ale rozważny człowiek iefli fie vda ná Rycerłki żywot/ tedy wżytko rozmyłnie/ rołtropnie/ trzeźwie/ w káżdey rzeczy baczeniem y vważeniem/ około siebie ípráwue. *RejZwierc* 144v.

u.. (3) :

Zestawienie: »zakon rycerski« = zakon mający w regule walkę w obronie wiary (2): *BielKron* 231v; Niemcom ktorzy byli w ten čás do Lifland Zakon Rycerłki dla wiáry Chrześciánłkiej/ nowo wniefli/ [Kukowoitos] mężnie odpierał/ gdy do Kurlandłkiej y Zmodźkiej Ziemie/ iáko ná Pogány náieźdzáli. *StryjKron* 280.

Wchodzi w skład derywatu kompleksowego od zestawienia »zakon rycerski« (1): Tenże Iwo ízpytal S. Duchá ná Prądniku/ ktory pothym do Krákowá przeniefiono/ zbudował [...]/ do kthorego przywiódł bráthy Rycerłkie gościnne z Sáxiey/ dwa krzyżyki białe ná czarnym płałzczu nośząc/ pod regułą albo zakonem S. Auguśtyná *BielKron* 359v.

b. Szlachecki; equester *JanStat, Cn* (85) : Niemniey też y Kfiążetá ktore gruⁿty poliadáią thák Krolewłkie y Rycerłkie/ wśi młyny łobie buduiąc/ widzimi fie że by thego zá Mołkiewłkiego nie czynili/ iáko zá Krolá tego przelźłego *MycPrz* II D; áby poddánym ták Biskupim iáko Kápitulnym [...] było wolno w ípráwach Rycerłkich y lennych [...] do Królá Iego M. áppellowác/ y íkárzyć fie *SarnStat* 1127, 1090; NA potrzebę záś mniefłzá/ iáko ná w tarczki Tátárłkie y ná ínfze tem podobne/ álboż ná vftawiczná ítraż pográniczná/ temże kłztałtem mogłby łam łtan rycerłki z rycerłkich máietności łwych/ [...] vftawiczná wyprawę czynić *GrabPospR* N, K2v.

W połączeniu szeregowym (1): Ná ktory tym obyczáiem przez nas złożony Séym/ wielcy Połłowie z Litwy z zupełná mocą y z zupełnym poruczeniem ták z Duchownégo iáko z świetckiego/ Senatorłkiego/ Rycerłkiego/ y Mieyłkiego łtanu połłani byli *SarnStat* 1004.

Wyrażenia: »domy [= rody] rycerskie« (3): á iáko zá Iágiełá domy Rycerłkie powftály/ tożby zá Mołkiewłkiego być mogło. *MycPrz* II Dv, B2, C3v.

»rycerskie koło« (1): Dla tego deputuiemy [...] Rewizory/ to iefł/ złtrony náłzey Kśiędzá Adámá Pilchowłkiego/ [...] złtrony Rad/ Kryźtofá Lántckorunłkiego/ [...] á z Rycerłkiego kołá/ Vrodzonégo Ianá Biéykwłkiego *SarnStat* 1198.

»rycerski naród [= ród]« (2): IZ łtan Rycerłki przodek ma w koronie téy: nie ma bydź żaden w Rádzie náłzey/ iedno z Rycerłkiego narodu [*ex Militari genere JanStat* 269]/ ták Duchowny iáko Swietcki. *SarnStat* 35 [*idem*] 71.

»rodu rycyrskiego« (1): Przytimże kołciele vftawił Biskupem [...] Andrzeia Warzyło, polaka rodu rycerłkiego [*genere nobilem*] z domu á z Herbu Iáłtrzębow *MiechGlab* [88].

»rycerski rodzaj [= ród]« (1): Aczkolwyek przodkowie W.M. wielkimi cznotami mężnim riczerłstwem/ y łlachetnimi vczinki dom łwoy wiłłoki y ricerłki rodzaj ołlachczili [...]: daleko

niemneyfze [!] á niepodleyfze W.M. pamiątki potomkom fwym pośfobie wiekuiſte zo ftawy [!] *SeklKat* A2v.

»stan rycerski« [*w tym: rycerskiego stanu (16), z stanu rycerskiego (3)*] = *ordo militaris* *Modrz, JanStat; militia* *Modrz; status militaris* *JanStat; equester ordo* *Cn [szyk 30:25] (55): iz liſty zeliadne y gleyty więczy niemayą bycz davane od nas ſluzebnikom przeciwno panom ich ſtanv a rządu Riczerſkiego abo tez przeciwno poddanem ich kv ſkodzie. *ComCrac* 18; Hiſtoria o Ziwoocie y známienitich [práwach Alexándra Wielkiego [...] káždemu rycerskiego ſtánu człowieku ku czytániu vżyteczná *HistAl kt; Diar* 33, 52 [2 r.], 58, 82, 89; Ziemſkie Práwo ieft/ ktore Ludzie iednego Kroleſtwá álbo Kráiny/ między ſobą trzymác poſtánowili/ iáko ieft Práwo Ziemſkie Polſkie ſtanowi Rycerſkiemu dáne *GroicPorz* a3, pv; *OrzList* i2v; Ktore pozwolenie Poſtów Zyemſkich ná rozdział ten Woienny ná ten rok tylko vczynione/ Stánu Rycerſkiemu vblizenia żadnego nieſć nie ma. *UstPraw* K3v; *RejZwierc* 44, 109v; *BielKron* 325; *OrzQuin* E, G; *SienLekAndr* a3v; *RejZwierc* B3, 187v; *MycPrz* I B3v, II A4v; *WierKróc* A4; Andrzejá Friczá Modrzewskiego O popráwie Rzeczypoſpolitey księgi czwore. [...] Do ſwiętey pámieći Monárchy Zygmuntá Auguſtá Krolá Polſkiego rć. do Senatu/ do ſtanu Rycerſkiego/ y w obec do wſzech ludzi Sármátfkich/ ięzykiem Lácińſkim nápiſáne *ModrzBaz kt*, 34v, 76v, 111v; W Portugáliey ábo Luzytániey ieft miáſto [...] Liſyboná ábo Vlizboná/ w ktorým fię ten S. Antoniufz z včźciwych rodzicow ſtanu rycerſkiego z Marciná y Máryey vrodził. *SkarŻyw* 542; *GórnRozm* K3; *ActReg* 147; Zydwie ſą, Iedni pod Królem mieſzkáią. Drudzy pod pány ſtanu Rycerſkiego. *SarnStat* 244; A tám ná tych ſkładźiech wſzyfcy kupcy ſtanu wſzelákiego towáry ſwé ſkładác/ y onych tám zbywác wolno mieć będą/ do mieſczan tám mieſzkáiących/ y do ſtanu Rycerſkiego. *SarnStat* 1230, 35, 68, 71, 113, 117 (15); Niech fię Krol I.M. vſkarża ná Seymie/ ná ſtan rycerſki y vpomni fię tego v nich/ áby ćwiczeni do boiu/ y w potrzeby woienne opátrznieyſzy byli *GrabPospR* K2v, K2v [2 r.], K3 [2 r.], M4v, N, Nv; *PowodPr* 20, 77.*

»stany(-owie) rycerskie(-scy)« [*szyk 14:2] (16):* Boć ſie zwierzáią oni zaczni á poważni Rycerſcy ſtanowie/ zwierzáiąć ſie oni wdzięczni brácia á powinowáci twoi. [...] Zwierzáiąć ſie praw á wolności ſwoich. *RejZwierc* 36v; Może nam być w pámieći Lowicki ziazd/ co byli drudzy ná nim ſpráwili/ czego y drudzy odſtápić niechćieli/ [...] á to wſzyſtko ſzło z lekkiego vważenia nas wſzech ſtanow Rycerſkich *MycPrz* II A2v; A tak tile ile mi Pan Bog roſádku z łáſki ſwey ſwiętey vžyczyć raczył/ tedy podavam W.M. wſzem ſtanom Rycerſkim *MycPrz* II D2, I B4, II A2v, A3, A3v, C4 [2 r.], C4v, Dv; Aż ich wiele zchłopiáło/ w tych ſtaniech Rycerſkich/ Náſláduiąc zwytzáiow wſzelákich omierzłych. *WierKróc* B, A2, B3; Przeto drugi Siem ná tymże mieyfcu złożono [...] / gdzie [...] po 12. groſzy z Włoki pobor poſtąpili/ [...] á od Duchownych y Rycerſkich ſtanow oſmą częſć dochodow ná Zołnierze Prufkie obiecána byłá Krolowi. *StryjKron* 637; *GosłCast* 61.

Szeregi: »rycerski i duchowny« = *militaris et spiritualis* *JanStat [szyk 2:1] (3):* *StryjKron* 637; IZ Clá nowego grániczného pláćić nam winni nie będą od tego czáſu ſtan Rycerſki y Duchowny od wołów *SarnStat* 399, 68. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»tak dygnitarski jako i rycerski« (1): á priuatá bárzo ſie w páłlá ták w ſtan Dignitárſki iáko y Rycerſki *MycPrz* II A4v.

»(i, tak) pański, (jako i, także i) rycerski; pański z rycerskim« (5;2): A gdyby przez lofy miały być the rzeczy ípráwowáne/ thedyby muíiały być w káżdym rodzáiu w káżdym ítanie/ od nabogátízego do naubofízego/ w domiech Páńńkich tákże y Rycerńkich/ gdiż káždy z nas ma iednáką moc do Elekcyei *MycPrz* II C3v; żeby do zgody á do miłości íthany Páńńkie z náńzymi Rycerńkimi przyńzły/ iáko zá Przodkow náńzych bylo *MycPrz* II C4, A3, B2, C4, C4v, Dv.

αα. *W funkcji rzeczownika (1)* : vprzywileiowány náńz ninieyńzy íft [...] dálińmy [...] w Piotrkowie ná Séymie Wáńnym [...]. Działo íe [...] przy Vrielu Poznánńkim/ Pietrze Płotckim/ Mikołáiu Przemylńkim/ Biskupiech: íeńcze przy Wielmożnych Vrodzonych Rycerńkich zacnych ízláchetnych y Vczciwych Spytku z Iárońńáwiá Krákwńkim [*województwie*]/ Ianie Swidwie Poznánńkim [...] *SarnStat* 939.

2. *Odnoszący się do wojska i spraw z nim związanych, tj. działań wojennych, organizacji wojska, umiejętności bojowych: wojskowy (w materiałach „Słownika polszczyzny XVI wieku” nie ma przymiotnika „wojskowy”), wojenny; militaris* *Mącz, Modrz, Cn (330)* : [*wojownicy Skanderbega*] ofkoczyli Turki y zbili íe íż ich máło vbiegło/ znáki to íeńt chorágwie rycerńkie pobráli *BielKron* 247; íżeby rycerz nietylko wśiách y w śmiałości tym íię tylko pierwey podpierał/ ale íżeby też w nauce/ y w dowćpie rycerskim/ biegłym á mocnym był. *KwiatKsiąż* Ov; Militaris, Waleczny/ Rycerski. *Mącz* 221b; (*nagł*) O Známionách Rycerńkich. (-) NÁpirwíże Známie bywáło wńzyńthkiey Legiey Orzeł *BielSpr* 13, 29v, 50v; Niezámilczę teńz y niedawnego áctu przed śmiercią Pána náńzego któryńcie z Turki mieli pod Choćimień/ zá ípráwą/ Mikołáia Mieleckiego Woiewody Podolńkiego/ człowieká/ w zacności narodu/ w Rycerńkiey bieglóńci/ wielkim baczeniu/ dobrze zacnego/ y bieglóego. *BiałKaz* L4, K4, L2v; Acżkolwiek to íeńt pewna rzecz/ że Rzymiánie wielkie ízczęńcie ná on czás mieli: wńzákże kiedyby ćwiczenie y kárność rycerńka ták wielka vnich niebyłá/ [...] żádnym ípofobem by byli ták dobrze ízczęńcia íwego nie vżyli. *ModrzBaz* 112v; Boleńław będąc w kwitńucey młodońci, Wpráwny w rycerńkie wńzelkie przyńtoynońci. Ruńnaki, Węgry, y Niemce z Czechámi, [...] Męńnie porazał *KlonKr* C4, A2v; *CzahTr* G3; *SkarKazSej* 667a marg, 685b.

W połączeniu szeregowym (1): Ná rozumie záńię náuki íię przyymuiá/ których íeńt wiele: Napiérwíże mieyńce/ rycerńkie/ y práwné/ po nich náuki wyzwoloné máia. *KochCn* B3.

Wyrażenia: »rycerskie ćwiczenie(-a)« = *exercitatio militaris* *Modrz* [*szyk 11:9*] (20): Táńże páńowye dworzáńye porzuciłińcy rycerńkyye ćwiczenia przodkow íwoich/ á theologiey ícye íye yęli. *KromRozm* I Nv; A wtym wńzyńtkim rodzáiu rzeczy/ ktore ku rycerńkim czwiczeniom náleżą/ máńz twoie wláńciwe ítarńze/ ktorych máńz słuńznie/ iáko y czynińsz náladować *KwiatKsiąż* P, F3, O4v; Conditor disciplinae militaris. Pońtáńowicień. Cwiczenia y záchowáńia Rycerskiego. *Mącz* 92b; Wńzákoż w tym íeńcże mam trochę wátpienia/ íeńfli Plato/ ábo Ariftoteles táńczowáli kiedy/ ábo gráli ná lutniach/ áłbo rycerńkiego ćwiczenia vżywáli. *GórnDworz* Kk6v, Sv; *BielSat* C3; *BielSpr* 1; Záprawde gdińe táka chęć/ ábo nábywáńia ábo okázowáńia bogactw rońńcie/ táń męńtwo/ ćwiczenie rycerńkie osłábieć/ á męńnych y leniwych/ dowćpnych y nikińzemnych roznońć zgináć muńi. *ModrzBaz* 82v; Słáwna íeńt rotá Carzá Tureckiego/ ktorá Iáńicżáry zowá: á záprawde ci ludźie/ dla ofobliwey kárnońci y ćwiczenia rycerńkiego godni íá záłecáńia. *ModrzBaz* 118, 109v, 110v, 113; *BielSjem* 19, 29; Lepńsze wńęc bywa w polu Rycerńkie ćwiczenie/ Kiedy máńz ná íię włóży żeláńne

nośzenie. Drzewo nieśie/ proporzec wiatr dobry podawa/ Tarcz cudna ná lewicy ná ramię przyştawa. *BielRozm* 9, 19; *GrabPospR* K3v; A ftárzy tego woyská wzyŝcy/ niechayby rządu/ pobożności/ zgody/ pilno przeŝtrzegáli/ zabáwami/ y ćwiczeniem Rycerŝkim żołnierzom proznováć nie dáli *VotSzl* E4.

»dzieje [= czyny] rycerskie« [szyk 3:1] (4): Drudzy [trudniá się pisaniem] áby to mieyŝce w kthorym ŝie vrodził á wychował dobrá powieŝciá wyŝtháwił álbo podpárł/ zwłáŝczá piŝząc Rycerŝkie dzieie zacnieyŝe *BielKron* 334; Kfiáżę Weneckie powiádáło/ iż ŝá náŝe zacne ŝławne dzyeie Rycerŝkie po wŝzem ŝwiećie *BielKron* 410, 70v, 297.

»dzieło [= rzemiosło, sztuka] rycerskie« (2): *VotSzl* Cv; nápiŝę mu potym, Aby ŝ Szkoły do Gwizá iechał dla ćwiczenia, Y przypátrowánia ŝię dziełu rycerŝkiemu. *CiekPotr* 87.

»nauka(-i) rycerska(-ie)« = *ars militaris* *Modrz*; *militiae disciplina, rei militaris scientia* *Cn* [szyk 6:4] (10): Patrzcieŝ czegoŝcie dla tych bogactw odŝtąpili/ Zeŝcie prawie rycerŝká naukę ŝtracili. Na ktorey nie tylko ty ziemŝkie oŝiadłóŝci/ Ale gardła należą/ i waŝze wolnoŝci. *KochSat* A4; *KwiatKŝiáż* F2v [2 r.]; NAuká Rycerska ieŝt potrzebna káżdemu Kroleŝtwu y Rzeczy poŝpolitey *BielSpr* b3; DObrze teŝ to baczyli s ktorych mieyŝc álbo wychowánia [...] wybieráć mieli młode ludŝi ku nauce Rycerŝkiej. *BielSpr* 1v, 1v; A iáko wŝzytkie inŝe náuki/ ták y rycerŝka roŝcie y niŝzczeie/ ták wychowánim/ iáko ćwiczeniem. *ModrzBaz* 109v, 110, 113; *KochCn* B3.

»rycerskim obyczajem« = *jak rycerz, walcząc* [szyk 4:1] (5): [*Amurat zniewolenie*] poczynył/ nie mocá ábo ŝzáblá/ ábo iákim rycerŝkim obyczáiem/ iedno zdráda *BielKron* 244; [*Karazabeg*] poŝłał do Skánderbegá áby ŝie ŝnim potykał obyczáiem rycerŝkim á nie złodzieyŝkim ŝkátá. *BielKron* 253, 244, 248v, 254v.

»rycerska poŝługa« = *res militaris* *Modrz* [szyk 1:1] (2): *BielKron* 261v; W Rzymie ten bywał obyczáy/ iż ieŝli wiele ich w rycerŝkiej poŝłudze wyŝtępku ŝię iákiego dopuŝćili/ tedy ná kogo los padł niektorych karano: áby ná wŝzytki przyŝedł ŝtrách *ModrzBaz* 119.

»prace rycerskie« (1): Ci [*mężowie z Egru*] byli czołem wŝyŝtkich ludŝi pogránicŝnych/ Węgięŝki [!] ziemie będąc záwŝze w vŝtáwicŝnych. Pracách dziełnych Rycerŝkich ktorych odnoŝili/ Wielkie ŝławj w poŝtronnych kráiách w ktorjch byli. *CzahTr* H.

»rycerskie prawo« [szyk 3:3] (6): Do czego [*do podziękowań*] y ia ŝie przychyláiąc wedle ŝwéy máłoŝci, to zebránié Práwá Rycerŝkiego [*tj. statutów dotyczących praw wojskowych*] z Státutów Koronnych W.M. mému M. Pánu miáŝto *honorarium* oŝiáruię *SarnStat* 421; O rzeczách woiennych y Rycerŝkim práwie. *SarnStat* 422, *5, 421, 424 ŝp, 446.

»rycerskie(-a) rzecz(y)« = *militia, res militaris* *Modrz* [szyk 66:44] (110): Tenŝe [*traktat M. Miechowity o Sarmacji*], ia iáko tłumacz przerzeczone⁸⁰ doctora, twey panŝkiej miłóŝci oŝfiaruię (zwłáŝczá rycerŝká rzecz rycerzowi. *MiechGlab* *2v; [*Homer*] Spiŝał kfięgi o ŝpráwie á rządzye/ ták w Rycerŝkich rzeczách/ iáko około práwá/ ktore záwŝdy Alexánder wielki noŝił w rękú á czytał. *BielKron* 98v; Ty y inne niewolniki ták obraca Cefarz/ ftárŝe [...] do roley obráca/ młode dawáiąc vczyć według vrody lat álbo godnoŝci/ niektore rzemieŝłom/ niektore ćwiczą rzeczám rycerŝkim/ z łukow ŝtrzeláć/ drzewá noŝić/ thárczy/ ŝzábel/ y inney zbroie. *BielKron* 261v; SEMowit Piaŝtow ŝyn Polŝki Monárchá [...]/ będąc biegly w Rycerŝkich rzeczách/ wypędził ŝwe nieprzyiáciele z gránic

BielKron 343, 9, 83, 86, 99v, 101 (45); Iako o Theodofiuŝie Xiążeciu Rzymŝkim [...] piŝma powiadaia/ iŝ on wednie albo iŝ cŝwyczył około rycerskich rzeczy/ albo ŝprawy poddanych ŝwych podług prawa roftrziagał á skończał. *KwiatKŝiż* N4, O, O3, O4v, P; Nuŝ Hetmáni/ Rotmiŝtrze/ gdzie mi ŝie podzieli/ Ktorzy w rzeczách Rycerŝkich/ ŝłowo dobre mieli. *BielSat* G4v, G3; *RejZwierc* 144v, 160; Takŝe ten obyczay Rzymiánie mieli/ iŝ s Pułnocnych krágin y z Zachodu/ tákieŝ ze wŝchodu Słóncá młode ludŝi bráli ku ćwiczeniu ná Rycerŝkie rzeczy *BielSpr* 1v; Ma teŝ Moŝkwá ŝwe dáry oŝobne w rzeczách Rycerŝkich ŝe ŝá cŝuyni/ opátrzni/ poŝłuzni/ Nędze y niewczás wytrŝiaia *BielSpr* 66v, b4 [3 r.], b4v, 1, 1v, 2 [2 r.] (24); *MycPrz* II [B3], D; Ktoemu [Zygmuntowi Augustowi] iuŝ po koronácii. dan był zá Márfzałká/ zacny koronny ŝláhcic. Iędrzey Opálinŝki [...]/ ktory go iuŝ nietylo do poboŝnoŝci Chrzeŝcijáńŝkiej. Ale teŝ do rzeczy Rycerŝkich/ y ŝpraw rzeczy poŝpolitey potrzebnych/ ćwiczył/ y náuczal *BialKaz* I4; *PaprpAn* A3, E, S, X3, Y4; Trzebá teŝ do tego przełóŝyć ludŝi ŝtáteczne/ á w rzeczách rycerŝkich biegle/ ktorziby woŝká dogládałi *ModrzBaz* 111v, [16], 74, 110, 110v, 111v, 114v, 130v; *Skarŝyw* 164, 167; Proch do ruŝnic nalepŝy tákowy dziálaŝyć/ Ieŝli dobra Sáletrá pierwey ogládaycie. Y węgle zmłodych laŝczek dobrze wypalone. Toć grunt w rycerŝkich rzeczách ná wŝzelká obronę. *BielSjem* 39; *GórnRozm* L4 [2 r.]; *ActReg* 131; *KochFrag* 42; *OrzJan* 40, 63; A ták dla pohámowania téy ŝwéy woléy/ y áby ŝzláchtá náŝzá Rycerŝkiemi rzeczami ŝie báwiaća/ dla obrony Króleŝtwá tym cŝuynieŝza była/ ŝkazáliŝmy: aby [...] *SarnStat* 706, 434; *GrabPospR* K2, K4v; BOleŝław Chrobry, tym miánem przewány, Pierwŝy krol Polŝki vkoronowány. Pan ŝmiały, cŝuynny, y wŝytkie ŝwe rzezy [!], Zwłáczá Rycerŝkie, miał ná pilney pieczy. *KlonKr* Cv; *VotSzl* E4.

»rycerskie rzemieŝło« [szyk 25:6] (31): Kmieca to rzecz na on czas patrzáć roley była/ A Slachta ŝie rycerŝkim rzemieŝłem bawiła. *KochSat* A2v; A Rycerŝkié Rzemieŝło którym Polŝká ŝtała/ Táŝe ŝe ŝye Nieprzyaciól ŝwych nigdy nie bała. Stániáło międy ludŝmi *KochZg* A3v; A ták ten moj Dworzánin im ćwiczeńŝy będy w thym rzemieŝle Ricerŝkim/ thym będy więtyŝey cŝci/ á chwały godzien. *GórnDworz* D5v; Nie przepomnię teŝ tu owego ćwiczenia [...]/ bo przedŝię Ricerŝkiemu rzemieŝłu nieiáko naleŝy/ iáko ieŝt kámieniem ćifkánie/ wzawod bieganie/ ŝkakanie/ j ine podobne temu *GórnDworz* E3, C7, D5, G3v, G4, G7 [4 r.] (22); *GórnRozm* H2v, L4v; Drudzy pierwey ŝyny vbogáć w pieniádze/ niŝli w boiaŝni Boŝá y w rzemieŝło rycerŝkie y w cnoty potrzebne. *SkarKaz* 421a; *VotSzl* Cv, C3, E4v; Iednáŝ ná mię ŝáŝkawi ŝługę ŝwego bądŝcie. Y bratá ktorim tegoŝ rzemieŝlá zacnego/ Iáko y wy z młodoŝci moiey Rycerŝkiego. *CzahTr* F4.

»sprawy(-a) rycerskie(-a)« = *res militaris* *Modrz* [szyk 72:47] (119): Cíkowŝcy nie proŝtacy/ y zá młodu byli/ Pewnie ŝie nie zá piecem/ v cielát ćwiczyli. Bowiem ná Páńŝkim dworze/ á w Rycerŝkiej ŝpráwie/ Táŝe záwŝdy od młodoŝci/ ieŝcŝe roŝli práwie. *RejZwierc* 58, 23, 64v, 92; A tyć ŝá ŝpráwy rycerŝkie [*Haec fecit*] Bánáie ŝyná Ioiády/ Ktory ŝobie doŝtał ŝławy *BibRadz* 2.Reg 23/22; Poŝtáwiwŝy Romulus miáŝto Rzym w dobrej obronie y opráwie/ rádził około tego z dzyadem ŝwoim Numitorem/ iákoby Rzeczpoŝpolitá w mieŝcie w ludu poŝpolitym y w Rycerŝkich ŝpráwach dobrze poŝtánowali. *BielKron* 99; Oná záŝię [*Zenobia*] wzywŝy ŝpráwę Rycerŝká ná ŝię/ odpierála Gállenuŝowi y Klaudyuŝowi Cefárzom/ ktorey teŝ nie mogli nic vcŝynić *BielKron* 153v, 70v, 122, 123v, 140, 255 (10); *KochZg* B; *GórnDworz* Ff7; *RejPos* A4v; *BielSat* N4; [*jeŝli ŝię udasz w stan rycerŝki*] Náuczŝyŝ ŝie ćirpliwoŝci/ náuczŝyŝ ŝie ŝpraw Rycerŝkich/ náuczŝyŝ ŝie około koni/

około sług/ y około inych potrzebnych rzeczy íprawy á opátrznósci *RejZwierc* 26, 96v, 241, 254v; CZwiczenie fie Rycerłkim Sprawom młodzi Sármátowie/ Byście byli ku potrzebie zázwdy pogotowie. *BielSpr* b2; Abowiem kázdy nieprzyiaćiel nie boi fie ítroynych mężow [...]/ thylko íámych zbroynych á ćwiczonych/ w ípráwie Rycerłkiewy dobrze ítoiać *BielSpr* 6; SPráwá Rycerłka (iáko ítárzy pífali) ná czterzech rzeczach nawięcey zależy/ ná poślufzeńítwie/ mocy/ dobrej ípráwie/ y zbroi. *BielSpr* 10v; V Grekow napirwey Spráwy Rycerłkie pífał Homerus Poeta *BielSpr* 28, *kt*, b3, 1, 2, 3 (34); *MycPrz* I A2v, B4v; *WierKróc* B; *BiałKaz* K4v; Bo to íełt v pocźciwych nawiętłze ćwiczenie/ W Rycerłkich ípráwach tu fie co naypílniey báwić *Paprpán* Fv; TEgo íprobuy do iákiey íedno chcełz potrzeby/ Czego y íam doświádfzyłz poznáłzli go kiedy/ Podź z nim do ípraw rícerłkich/ podź z nim do domowych Potrzebáby nam wiele tu ludzi tákowych *Paprpán* Q2v, Cv, C3v, D, E3v, F3 (23); Po ktorego [*Konstantyna*] śmierć/ nástąpił był Heliałz íyn íego ná ímię y máíetność oycowłká/ ále íuż nie ná ono męłtwo y w rycerłkich ípráwach [*in virtutem illam bellicam*] bieglóść/ ktorá íię był oćiec íego wzytkiemu świátu ośláwił. *ModrzBaz* 42, 42, 109v, 114v; *Oczko* A2v; tak tymze pyełzym wybranczom, aby tym pochotnyełzy do spraw Rícerłkich byeli. Pewne wolnoćzy ot Roboth wízelakych I inne prorogatiui [...] poźwolełíłzmy *ZapKóścier* 1582/32v, 1582/32v; Ktory narod [*Wołynian*] y dźíz w Rícerłkich ípráwach/ niemniey iáko przodkowie ích baczymy być słáwny *StryjKron* 105, 250, 355, 497; *KochJez* A4; *WisznTr* 2; *BielSen* 16; Aták was vpominam moie miłe dziátki/ Od wízech tych nieprzyiaćioł ítrzeźćie fie záfadki Boć ná tym wzyłtká ípráwá Rycerłka zależy/ Kto kogo nie gotowym do zamku vbieży. *BielSjem* 33, 30, 31, 41; Olbracht za ziwota Oitzowłkiego bel ítzełcia wíetłzego wíprawach Rícerłkich ánízeli potem gdi Panem zoítał. *Paprpán* C4, A2, B3 [2 r.]; Agon – Czwiczenie dorícerłkich ípraw [!], ízranky. *Calep* 46a; *SarnStat* 429, 434; A íż teź wiele na tym náleży/ áby ármáturá táká była v żołnierzá/ iákiey rycerłka ípráwá potrzebuie/ mogłby Krol íe⁸⁰ M. rofkazáć/ pośtáráć íię o rzemieśniká dobrego/ który máiać towárzyłzow y wczniow dośtátek/ [...] bęđzie wítáwícźnie robił ármáturę *GrabPospR* L; *KlonKr* D3v, E2, F2v; *VotSzl* E3v [2 r.]; *CzahTr* F3, Kv; Wíelkiey ílawy te rzeki zázwdze w Polńcze były/ Y przez tego Adámá [*Czahrzowski*] nic íię nie zelżyły. Owíłzeki ím przyczyníł męźnie ítrumieñ krwáwy/ Przez íwe wíelkie Rycerłkie w tey kráinie ípráwy. *CzahTrPaprpán* *ktv*, *ktv*.

»szkoła rycerska« (4): (*marg*) Czwartá [!] częłć dochodow íwych [*Zygmunt August*] dał (–) Aby záty píeniádze nágránicách młodzi ludzie ślácheckich domow w ípráwach Rycerłkich íię ćwiczyli/ á íkołá Rycerłka żeby íię zázwdy mnożyła. *BiałKaz* K4v; Gdyby tedy ten íkarb Rzeczypośp: [...] porządnie był záložony/ á ośobliwie pod czás wolny y ípokoyny [...] tedyby teź zá tym y żołnierz ná Podolu porządny mogł być/ y ízkołá Rycerłka ludzi ízlácheckich *VotSzl* C4v, A2v, E3; [*BusLic* 43v].

»sztuki(-a) rycerskie(-a)« [*szyk* 2:1] (3): Dał mię tobie Oćiec twoy zá Míłtrzá wláłnego/ Abym ćię z młodu ćiągnął do wízego dobrego: Zebyś wmiáł rycerłkie íztuki wypráwowáć [*rebusque ut fortis agendis esses*]/ A mięđzy rozumnymi rośtropnie wotowáć *ModrzBaz* 14v, [41]v; Bo iáko wedłóg Bogá/ nie wíelkość ludu wygráwa/ ále pobożność: ták wedłóg íztuki rycerłkiewy/ nie líczbá/ ále ípráwá. *PowodPr* 62.

Szeregi: »rycerski a bojowy« (1): Ze sie nieprzyjaciel káždy muŕi pohámować w przedŕiewięciu ŕwym/ bacząc ŕerce iego [*pana moskiewskiego*] ták wielkie y ták chćiwe do Rycerŕkich á do boiowych rzeczy *MycPrz* II D.

»dworski i rycerski« (1): (*nagł*) Ian Włodziŕawŕki. (-) TEn [...] Zbiegawŕzy ŕwiátá wiele/ wŕzytkiego ŕprobowá. Dworŕkich ŕpraw y Rycerŕkich *RejZwierz* 64v.

»rycerski, (i) prawny« (2): Náď to dawno Niedzwieckim tá cnotá iest miá/ Ze w Rycerŕkich y w práwnych rzeczach ŕá ćwiczeni *PaprPan* X3, Ev. [*Ponadto w poŕáczeniu szeregowym 1 r.*] [*Granica mięďzy znacz. 1. i 2. jest płynna.*]

3. Bez odniesienia bezpośrednio do człowieka będącego rycerzem; oznacza cechę (4) :

a. Męźny, odważny, waleczny; bellicosus, praestans a. spectatus bello, pugnax Cn (3) : To ofobliwe Páńŕtwo Pánie Boże day/ iźeby Iego K.M. wierne byŕo/ iákoŕz iest. A I.K.M. o nim/ iáko Chrzeŕciáńŕki á Rycerŕki Krol/ pilná pieczę s ŕwą wierná ráďá miá. *KwiatOpis* C4; [*BielKron 1551 20; [po zabiciu olbrzymkiego króla Florenc zwrócił się do królowny, mówiąc, że ma nadzieję] iż mię I.W. miáŕto niego dáŕleko rycerŕzczyŕzego y ŕtanem godnieyŕzego/ zá oblubieńcá przyiáć raczyŕz. HistOtton 59v*].

W przeni (2) :

Wyrażenie: »serce rycerskie« (2): A ták poŕtáć Herbu thego/ Iest Bucephalá onego. Koniá Alexándrowego/ Sercá bárzo rycerŕkiego. *GliczKsiąź* Av; *RejZwierz* 4v.

b. Szlachetny (1) : Iako iest wielka cznota kto dobre pamieťa Tak teź ićie nie mnieyŕza kto złym zle nie odda Rycerska to iest pomŕta kto kogo porazi A iz ma nad nim zwirŕchnoŕz przedŕię go nie kaźi *RejJóz* L5.

c. [Wykwintny, wyszukany, taki, jakiego używają warstwy wyższe: Pierwŕche tho pitanie bendzie [...] O Siimbolum Apostoŕŕkiem [tj. o Skłáďzie Apostoŕŕskim] Zowiá tak iezikiem Greczkim (-) Slŕiczie tho riczerŕkie ŕlouo ponáŕchemu zowiá haŕŕo *WierzNauka* 30.]

4. [W funkcji przysłówka: »rycerską« = jak rycerz:

Zwrot: »rycerską słuźyć«: Zadny ktoryć rycerŕká ŕłuźy Bogu [*militans Deo*; ŕłuźáć ŕoŕnierská *WujNT*]/ nie plećie sie ŕwieckimi ŕpráwámi *Leop 2.Tim 2/4.*]

Synonimy: **1.a.** rajtarski, ŕoŕnierski; **b.** pańŕski, ŕŕlachecki; **2.** bitewny, bojowy, waleczny, wojenny, wojowny; **3.a.** bitny, bojny, bojowny, bojowy, dzielny, męźny, przewaźny, śmiaŕy, waleczny, wojowny; **b.** ŕŕlchetny.

Cf **NIERYCERSKI, RYCERZOW**